

LIETUVOS ĮVAIZDIS JEANO MAUCLÈRE'O KELIONIŲ KNYGOSE

Genovaitė Dručkutė

Vilniaus universiteto
Romanų filologijos katedra

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas Lietuvos įvaizdis prancūzų žurnalisto ir rašytojo Jeano Mauclère'o (1887–1951) kelionių knygoje *Po blyškiu Lietuvos dangumi (1926) ir Lietuvos žmonės ir keliai (1931)*. Siekiama išsiaiškinti knygų autoriaus laikyseną naujai atrandamos tikrovės atžvilgiu, Lietuvos įvaizdžio sudedamąsias dalis, prancūzų skaitytojams komunikuojamą žinių apie jiems mažai pažįstamą šalį. Apibrėžiant Lietuvos įvaizdį remiamasi šiuolaikiniais prancūzų komparatyvistų darbais ir istorikų tyrimais.

Raktiniai žodžiai: Lietuva, Mauclère'as, įvaizdis, kelionių knygos, socialinė vaizduotė, vietinis koloritas.

Key words: Lithuania, Mauclère, image, travel books, social imagination, local colouring.

Pastaraisiais metais Lietuvos literatūros tyrimuose pastebima nemažai dėmesio komparatyvistinei imagologijai: jos teoriniams aspektams ir tam tikrų įvaizdžių analizei. Ryškų impulsą šiems tyrimams suteikė nuo 1999 m. rengiamos tarptautinės komparatyvistikos konferencijos, leidžiami straipsnių rinkiniai, 2005 m. įkurta Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija¹.

Reikšmingą Lietuvoje plėtojamą komparatyvistinės imagologijos dalį sudaro Lietuvos ir Prancūzijos įvaizdžių abiejų šalių literatūrose studijos. Lietuvių ir prancūzų įvaizdį ar, plačiau imant, kultūrinius ryšius tiria Vytautas Bikulčius, Neringa

Klišienė, Kęstutis Nastopka, Irena Bucley, šio straipsnio autorė. Nijolės Vaičiulėnaitės-Kašėlionienės ilgamečius tyrimus apėmianti monografija² pažymi svarbų šių studijų aspektą.

Prancūzijos ryšiams su Lietuva ir abipusio įvaizdžio tematikai aktuali medžiaga publikuojama Oskaro Milašiaus bičiulių asociacijos (*Cahiers de l'Association Les Amis de Milosz*) ir Alzaso–Lietuvos asociacijos (*Cahiers lituaniens*) sąsiuvinuose. Lietuvos įvaizdžiu Prancūzijoje domisi Thierry Laurent'as³, Marie-France de Palacio, kartu su lietuvių autore išleidusi mo-

¹ Galima paminėti naujausią tarptautinę mokslinę konferenciją „Imagologijos profiliai: nacionalinių įvaizdžių dinamika literatūroje“, įvykusią 2015 m. vasario 6–7 d. Konferencijos rengėjai – Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija.

² Vaičiulėnaitė-Kašėlionienė, Nijolė. 2011. *Lietuvos įvaizdis Prancūzijoje: vienos barbarybės istorija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

³ Laurent, Thierry. 2009. *Échanges littéraires franco-lituanien (XIXe et XXe siècles)*. Paris: Éditions Connaissances et Savoirs; Laurent, Thierry, 2011. *Jean Mauclère (1887–1951)*. Paris: L' Harmattan.

nografiją⁴, istorikai Julienas Gueslainas, Yves'as Plasseraud.

Mūsų tyrimo objektas yra dvi prancūzų žurnalisto ir rašytojo Jeano Maublère'o (1887–1951) kelionių knygos:

1. *Po blyškiu Lietuvos dangumi (Sous le ciel pâle de Lithuanie)*. 1926. Paris: Plon–Nourrit), pelnusi Prancūzijos akademijos premiją; už ją autorius apdovanotas Didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu;
2. *Lietuvos žmonės ir keliai (Gens et routes de Lithuanie)*. 1931. Paris: A. Redier, Librairie de la Revue française), apdovanota Prancūzijos prekybinės geografijos draugijos sidabro medaliu.

Šio straipsnio tikslas – ištirti Lietuvos įvaizdį Maublère'o knygoje, sutelkiant dėmesį į dabarties ir praeities, modernumo ir istorijos sąsajas. Padarę prielaidą apie Maublère'o sukurtą įvaizdžio originalumą, sieksime atsakyti į klausimą, kokia žinia apie Lietuvą buvo perduota tarpukario prancūzų skaitytojams.

Šiuo tyrimu⁵ tikimasi į Lietuvos literatūros tyrimų lauką įvesti mažai kam girdėtą autorių, be kelionių knygų, mūsų šaliai paskyrusį nemažai straipsnių prancūzų spaudoje, į Lietuvą perkėlusį kai kurių romanų veiksmą.

⁴ Buckley, Irena et Palacio, Marie-France de. 2012. *L'Eden lituanien et la Babylone française*. Paris: Classiques Garnier.

⁵ Ligi šiol paskelbta tik viena Maublère'o kūrybai skirta mokslinė publikacija – šio straipsnio autorės: Dručkutė, Genovaitė. 2014. Kristijonas Donelaitis Jeano Maublère'o „Dabartinės lietuvių literatūros panorama“. *Acta Humanitarica Universitatis Saulensis. Mokslo darbai*. T. 20. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 44–50.

1. Teorinės prielaidos

Teorinis mūsų tyrimo pagrindas – komparatyvistinė imagologija ir jos kūrėjų Jeano-Marco Moura, Yves'o Clavarono, Danielio-Henry Pageaux ir kitų autorių pasiūlyti terminai, sąvokos, įžvalgos. Be pamatinės **įvaizdžio** (*l'image*) sąvokos, mums svarbus Pageaux suformuluotas trejopas santykis su stebima ir vertinama kita (kitokia, svetima) tikrove (objektu):

1. **manija** (*la manie*), kai stebintis ir vertinantis subjektas svetimą kultūrą laiko pranašesne už savąją,
2. **fobija** (*la phobie*), kai svetima kultūra priimama kaip menkesnė,
3. **filija** (*la philie*), kai abi tikrovės (kultūros) traktuojamos kaip lygiavertės.

Prie šių sąvokų šliejasi **idiokrazija** (*l'idiocrasie*), arba individualus, atskiras, tik stebinčiam ir vertinančiam subjektui būdingas požiūris (Pageaux 1994, 71–73).

Kelionių knygoje išskleidžiamos kitos tikrovės savitumui suvokti yra pravartus **socialinės vaizduotės** (*l'imaginaire social*) konceptas, veikiantis kaip istorinis imagologijos pagrindas, kuriame bet kurios reprezentacijos, taip pat – ir literatūrinė, traktuojamos kaip lygiavertės (Moura 1998, 46). Socialinę vaizduotę papildo **ideologijos** (*l'idéologie*) ir **utopijos** (*l'utopie*), **tapatumo** (*l'identité*) ir **kitoniškumo** (*l'altérité*) santykis (Ibid., 48–54), leidžiantis apibrėžti kontekstą.

Komparatyvistinės imagologijos dėmesys natūraliai krypta į **kelionės** (*le voyage*) temą – vieną didžiųjų pasaulinės literatūros temų. Moura akcentuoja trejopą keliavimo po svetimą šalį (kraštą) būdą, tris dėmesio svetur aptinkamam kitoniškumui atvejus. Galima keliauti kaip turistui, kaip folkloristui ir kaip egzotui. **Turisto**

(*le touriste*) kelionei būdingas trumpumas, paviršutiniškumas, slystantis, esmės nefiksuojantis žvilgsnis. **Folkloristas** (*le folkloriste*) kitoje šalyje domisi svetima, dažnai – egzotiška kultūra, kolekcionuoja jos apraiškas, taip ją objektyvizuodamas. Ir tik **egzotas** (*l'exote*) dėmesingai ir pagarbiai stebi kitoniškumą (svetimumą), kurio apraiškas stengiasi išsaugoti ir tiksliai perteikti (Moura 1992, 10).

2. Istorinis požiūris

Šiuolaikinių prancūzų istorikų Julieno Gueslaino, Yves'o Plasseraud darbuose išsamiai analizuojami Lietuvos ir Prancūzijos politiniai, diplomatiniai ir kultūriniai ryšiai tarpukariu. Jų fiksuojama šių ryšių dinamika ir pokyčiai atspindi tam tikrą socialinės vaizduotės Lietuvos atžvilgiu būklę XX a. trečio ir ketvirto dešimtmečių Prancūzijoje. Prieš pereinant prie Lietuvos įvaizdžio Mauclère'o kelionių knygoje analizės, svarbu aptarti mums rūpimos socialinės vaizduotės, arba konteksto, ypatumus, ir kiek ji galėjo nulemti Mauclère'o kelionių paskatas, išvalgas ir vertinimus.

Politinių ryšių ir podraug kultūrinio bendradarbiavimo srityse Gueslainas skiria bent tris etapus.

1. 1918–1923 metai, pažymėti negatyvumo ženklu. Politiniu atžvilgiu prancūziškoji pusė demonstruoja Lietuvos nepriklausomybės nesupratimą (ją pripažino tik 1922 m., vėliau negu Estijos ir Latvijos). Straipsnyje „Lietuva ir prancūzų kultūra pirmaisiais nepriklausomybės metais (1918–1940)“ (*La Lituanie et la culture française pendant la première indépendance (1918–1940)*) autorius konstatuoja, kad Lietuvos ir Lenkijos konflik-

te Prancūzija akivaizdžiai palaiko lenkų pusę, o „staigų lietuvių nacija iškilimą traktuoja, blogiausiu atveju, kaip vokiečių machinaciją“ (Gueslain 2007, 14).

Klaipėdos įvykiai 1923 m. pradžioje dar labiau pagilino politinę, o ir kultūrinę abiejų šalių atskirtį. Gueslaino teigimu, tarp prancūzų vyravo įsivaizdavimas apie „azijietiškus“ Lietuvos papročius, o ir pati šalis esanti anapus Prūsijos ir Karaliaučiaus – rytinės Europos sienos (Ibid., 15). Straipsnyje „Prancūzija–Lietuva 1918–2004: tikros simpatijos ir praleistos progos“ (*France–Lituanie 1918–2004: sympathies réelles et occasions manquées*) Plasseraud pritaria Gueslainui teigdamas, kad Lietuvoje po Nepriklausomybės paskelbimo apsilankę prancūzų žurnalistai „kritikavo neišprususį, rytietišką ir klerikalinį Lietuvos elitą“ (Plasseraud 2008, 9). Neigiamos įvaizdžio reikšmės atitinka nuo viduramžių laikų laipsniškai susiformavusią barbariškos Lietuvos tapatybę (Vaičiūlėnaitė-Kašelionienė 2011, 343).

2. 1923–1934 metai – lūžio, diplomatinio suartėjimo ir atšilimo, abipusių pastangų, kultūrinių mainų pradžios laikotarpis. Gueslainas pažymi, kad Lietuva nustoja būti neaiškia neapibrėžto pakraščio valstybe. Ji geografiškai tarsi priartėja prie Vakarų Europos šalių ir tampa viena iš jų. Istorikas akcentuoja labiau sutelktas abiejų šalių diplomatinės pastangos ir Lietuvos atvirumą ekonominei ir kultūrinei Prancūzijos įtakai (Gueslain 2001, 17; 2007, 15–17). Ekonominius ir kultūrinius mainus, spartesnę idėjų apykaitą palengvina geresnis Lietuvos pasiekiamumas: „Lietuva nebelaikoma varginan-

čios, egzotiškos, net pavojingos kelionės tikslu. Pamažu ji pavirsta tokia, kaip ir kitos Centrinės ir Rytų Europos šalys“ (Ibid. 2007, 17). Istorikai iškelia prancūzų žurnalistų reikšmę Lietuvos ir Prancūzijos įvairiapusių santykių plėtotei. Anot Plasseraud, „vietų grožis ir malonūs žmonės netruko paversti šiuos lankytojus Lietuvos ambasadoriais Prancūzijoje“ (Plasseraud 2008, 10). Atrodo, kad šiuo abipusių ryšių virsmo etapu į socialinę prancūzų vaizduotę sugrįžta daugiausia XIX a. išryškėjęs Lietuvos kaip svetingo ir vaišingo krašto, mitinio Edeno įvaizdis (Buckley, Palacio 2012, 341).

3. 1934–1940 metai – intensyvių politinių ir kultūrinių ryšių tarpsnis. Tarp Lietuvos įvaizdžio stabilizavimo socialinėje prancūzų vaizduotėje faktų Gueslainas atkreipia dėmesį į 1935 m. Paryžiuje surengtą liaudiško meno parodą, sulaukusią didelės sėkmės. Ši ir kitos Kaune ir Paryžiuje įvykusios parodos, prancūzų kalbos paplitimas Lietuvoje, Lietuvos–Prancūzijos draugijos veikla pavertė Lietuvą „baltiškųjų frankofilijos bastionu“ (Gueslain 2007, 19). Sėkmingas bendradarbiavimas bent dalyje prancūzų visuomenės turėjo subrandinti mintį, kad „Lietuva esanti nedidelė valstietiška ir labai sena tauta, tikra senųjų Europos tradicijų saugykla“ (Ibid.)

Iš to, kas pasakyta, matyti akivaizdi visuomeninių ir politinių sąlygų, kultūrinio konteksto ir socialinės vaizduotės koreliacija. Dera klausti, su koku išankstiniu

įvaizdžiu Mauclère’as atvyko į Lietuvą (prancūzų žurnalistas mūsų šalyje praleido daugiau kaip du mėnesius), ar jo turimas vaizdinys patyrė kokių nors transformacijų.

3. Lietuvos įvaizdis Mauclère’o knygoje

Prancūzų žurnalistas ir rašytojas Jeanas Mauclère’as, Lietuvoje lankęsis 1925 m. ir 1930 m., pirmą kartą atvyko, greičiausiai, jau susikūręs romantinį, idealizuotą nepažįstamo krašto įvaizdį⁶. Per abi keliones jis, kaip stebinčios pusės atstovas, turėjo galimybę susikurtą įvaizdį palyginti su stebimuoju objektu. Kelionių knygos leidžia daryti prielaidą, kad Mauclère’as, prieš atvykdamas buvo atlikęs „namų darbus“, tai yra – susipažinęs su Lietuvos istorija ir dabartimi, kalba ir kultūra. Vadinasi, idealistinį nepažįstamo krašto įvaizdį buvo papildžiusios objektyvios žinios.

Mauclère’o kelionėse po Lietuvą aptinkami visi trys keliavimo būdai: turistų, folkloristo, egzoto. Knygos *Po blyškiu Lietuvos dangumi* pradžioje autorius sako „atsiliepiąs“ į nuotykių šauksmą“ (Mauclère 1926, LX), tačiau jo viešnagės primena gerai organizuotas turistines išvykas⁷.

⁶ Dėmesio Lietuvai pradžią autorius nukelia į 1911 m., kai lankydamasis Reino krašte turėjo progą susipažinti su Georgo Heinricho Ferdinando Nesselmanno į vokiečių kalbą išverstomis lietuvių liaudies dainomis (*Litauische Volkslieder*, 1853). Naivi ir tyra poezija taip sužavėjusi, kad jis ilgą laiką puoselėjęs viltį ją pamatyti: „Tos nedidelės knygelės puslapiai mane išmokė pažinti Lietuvą. Kai kurios dainos kalba apie „blizgančius vandenius“ [*miroirs d’eau*]...Tada aš pasižadėjau juos pamatyti savo akimis“ (Mauclère 1931, 121–122).

⁷ Konkreti paskata atvažiuoti į Lietuvą galėjo būti atsitiktinė pažintis su lietuve – Elena Jankauskiene 1924 m. vasarą. Toji moteris papasakojo sau Mauclère’ui daug savo gimtojo krašto pasakų ir legendų. Jos duktė Elena kartu su vyru Edvardu Turausku, Lietuvos vyriausybėje užėmusiu aukštus postus, pakvietė Mauclère’ą atvykti ir jį globojo abiejų viešnagių metu (Elenos Tu-

Prancūzų žurnalistas pasitinkamas, visur vedžiojamas ir vežiojamas, jam parenkamas maršrutas, siūloma aplankyti įvairius objektus. Rengiami jo susitikimai su įtakingais, aukštus postus užimančiais valdžios žmonėmis, rašytojais, menininkais, žurnalistais, dvasininkais⁸. Sudaromos sąlygos susipažinti su tautinėmis mažumomis. Po Kauno sinagogą Maucière'ą ir jo palydovą T[uruską] lydėjęs rabinas „su ilga žila barzda, didžiule nosimi, kandumu kibirkščiuojančiu žvilgsniu, kurį, regis, sušvelnina palankumas“ primena figūras, vaizduojamas olandų mokyklos paveiksluose (Ibid., 85). Vilniaus žydų getas aprašomas kaip atskiras fantastiškas pasaulis, „visiškai nepanašus į tai, ką mes turime Vakaruose“ (Ibid., 108).

Maucière'as lankosi operoje, parodose, muziejuose. Pirmasis atvykėlio prancūzo impulsas – palyginti Kauno ir Paryžiaus operas. „Gražaus parko gilumoje“ stovintis „ne tiek elegantiškas, kiek patogus“ pastatas nepanašus į „Garnier monumentą, bet ir Kaunas nėra Paryžius“ (Ibid., 21). Vis dėlto pirmasis įspūdis nėra nuviliančias, stebėtojas atkreipia dėmesį į modernią Kauno operos architektūrą, į akustinius salės ypatumus: „po scena įkurdintas orkestras neužgožia balsų, kaip nutinka... kitur“ (Ibid.). Scenos uždangoje išsiuvinėta

rūta leidžia stebėtojui parodyti savo žinias apie Lietuvą: ši kukli gėlė užimanti garbingą vietą liaudies dainose (Ibid.). Klausydamas Giacomo Puccinio „Toskos“, Maucière'as žavisi pagrindinių vaidmenų atlikėjais Kipru Petrausku, Marijona Rakauskaite ir operą apibendrina fraze: „tai grynai nacionalinis spektaklis, iki paskutinio choristo“ (Ibid., 22).

Maucière'as detaliai perteikia stiprų įspūdį, kurį paliko Piotro Čaikovskio opera „Pikų dama“. Jį patį ir, jo manymu, visą Kauno operos publiką pakerejo nuostabi muzika, o ne „Pikų damos“ siužetas, kurio „maskvėniškas mentalitetas visiškai svetimas lietuvių dvasiai“ (Ibid., 142). Knygos autorius randa ir daugiau skirtumų: štai, „baleto šokėjų moterų figūros ne tokios grakščios kaip mūsų Paryžiaus balerinų“ (Ibid., 143). „Pikų damos“ Kauno operoje aprašymas baigiamas džiugia gaida: susižavėjimu dainininkų balsais ir tuo, kaip jie pagerbiami po spektaklio. Prie išėjusių nusilenkti dainininkų kojų pastatomi krepšeliai su gėlėmis. „Nejaugi reikėjo atkeliauti prie Nemuno krantų, kad atrastumei tai, ką kasdien tenka pamatyti Senos pakrantėse?“ – retoriškai klausia Maucière'as (Ibid.), kartu simboliškai suartindamas abu miestus.

Autoriaus akimis žvelgiant, M. K. Čiurlionio muziejaus pastatas išreiškia XX a. vyraujančios estetikos bruožus (Maucière 1931, 230), bet vos įžengus į lietuvių dailininko kūrybai skirtas sales, jį „apima apstulbimas“ (Ibid., 231). Čiurlionio paveikslai jam atsiveria kaip „idealus pasaulis, visas iš architektūriškų formų ir sapniškų augalų“, ir Maucière'ui pritrūksta žodžių jam apibūdinti: „tai dailininkas vizionierius...“ (Ibid.). Gilindamasis į paveikslų simbolišką, klausydamas muziejaus direktoriaus

rauskiėnės sesers Birutės Prapuolienienės laiško, rašyto 1993 m. vasario 17 d., kopija, kurią straipsnio autorei perdavė jų dukterėčia Karolina Masiulytė-Paliulienė). Abu Turauskai pasirodo Maucière'o knygų puslapiuose. Knygos *Po blyškiu Lietuvos dangumi* priešlapyje Elena Turauskiėnė demonstruoja tautinį lietuvaitei kostiumą.

⁸ Įspūdingas asmenybių, su kuriomis bendravo Maucière'as, sąrašas: Galdikas, Čarneckis, Balutis, istorikas Jonynas, Vailokaitis, prezidento Antano Smetonos žmona, Čiurlionienė, Maironis, Tumas Vaižgantas, universiteto rektorius Bučys, Adomas Jakštas, Purickis, Šalkauskis, Eretas ir kt. Vilniuje jis susitiko su vyskupu Matulaičiu, Jonu Basanavičiumi, dailininku Ruščiu.

Prano Galaunės aiškinimų, prancūzų žurnalistas, nors ir pakerėtas („tai absoliučiai individualus menas“), išsaugo kritišką nuotolį. Racionalumą, logiką, aiškumą pamėgusiam prancūzui atrodo, kad paslaptingas dailininko įkvėpimas nepakankamai suvaldytas ir išreikštas (Ibid., 232). Filosofinė „Sonatų“ ciklo interpretacija perdėm „miglota“ (*nébuleuse*), o „Zodiako ženklų“ ciklas, atvirksčiai, – daug suprantamesnis, nes jis „deskriptyvus, o jo alegorijos per daugelį amžių visuotinai nusistovėjusios“ (Ibid., 232–233). Prancūzijai, kaip vienai iš labiausiai Europos civilizaciją lėmusių šalių, atstovaujantis žurnalistas nedemonstruoja pranašumo. Skyriaus apie Čiurlionį pabaigoje lietuvių dailininkas pavadinamas „išskirtine asmenybe, apdovanota beveik haliucinuojančia išraiškos jėga, (...)“, ir „mums, vakariečiams, sunku suvokti [jo paveiksluose] triumfuojantį simbolizmą“ (Ibid., 233).

Mauclère’as apžiūri istorines vietas, dalyvauja priėmimuose, religinėse (pavyzdžiui, Sekminių) ir pasaulietinėse (sporto šventė Vilkaviškyje, Vytauto Didžiojo jubiliejaus iškilmės Kaune) šventėse (Mauclère 1926, 13–20; Mauclère 1931, 215–228). Žurnalisto maršrutai nusidriekia per visą Lietuvą: ne tik Kaunas ir jo apylinkės, bet ir kiti miestai ir miesteliai, Klaipėda ir Palanga.

Mauclère’o kelionės po Lietuvą – ne vien tik turistų „pasivaikščiėjimai“: jo pažintiniai interesai neatsiejami nuo folkloristo, savito kitos kultūros „artefaktų“ rinkėjo tikslų. Kone visi su juo bendraujantys lietuviai mielai pasakoja krašto legendas, įvairius nutikimus, teikia plačius paaiškinimus apie Lietuvoje, ypač – kaime, išsaugotus papročius ir tradicijas. Mauclère’as naują informaciją rūpestingai fiksuoja ir perteikia savo knygoje. Jis supažindina-

mas su senųjų dievų panteonu ir pagoniško tikėjimo liekanomis giliai krikščioniškame, kaip atrodo Mauclère’ui, krašte. Jo knygoje cituojamos lietuvių liaudies dainos, ištisai perrašomos Jūratės ir Kastyčio, Birutės, Čičinsko, Vilniaus įkūrimo legendos. Tokie prancūzų skaitytojams nežinomi pasakojimai, lietuviškas realijas reiškiantys žodžiai⁹, gausūs asmenvardžiai ir vietovardžiai, kai kurių lietuvių kalbos ypatumų paaiškinimas, publikuojamos nuotraukos, žemėlapis, Kazio Šimonio vinjetės skyrių pradžioje atitinka, viena vertus, įprastą kelionių vadovų struktūrą. Kita vertus, visa tai yra vietinio kolorito apraiškos, kviečiančios prancūzų skaitytojus kartu su knygų autoriumi patirti nežinomybę ir taip padidinti savo patirtį.

Savarankiškais „gidais“ tapę lietuviai noriai prisimena šalies praeitį, pirmiausia – kunigaikščių laikus, taip pat nelaimės ir kančias, patirtas per uniją su Lenkija, ir Rusijos carizmo priespaudą, nepriklausomybės atgavimą. Jų lūpose šie istorijos etapai panašėja į legendas. Mauclère’o knygoje dabartinės Lietuvos pasakojimą praplečia jos istorinę praeitį nušviečiantys skyriai, vadinasi, jo išskleidžiamas vietinis koloritas ne tik „geografinis“, bet ir „istorinis“ (Moura 1992, 12).

Ar Mauclère’o kelionių po Lietuvą pasakojimuose atsiranda vietos egzotui? Kokį Lietuvos kitiškumą pastebi autorius?

Prancūzų žurnalistas, atvykęs į Lietuvą, patenka į normalią valstybę, turinčią visus būtinus jos požymius ir atributus: prezidentą, seimą, ministrus, įstatymus, sienas, švietimą, meną, pramonę ir žemės ūkį. Kaunas – nuolat auganti, optimizmą

⁹ Mauclère’o knygų puslapiuose dažnai pasitaikantys žodžiai: gonkos, dainos, skarelė, krupnikas, rūta, duona, papirosai, galanterijos, parduotuvės, gandrai, midus, kanklės, klumpakojis, krivė ir kt.

spinduliuojanti nepriklausomybę atkūrusios ir veržliai ateitį kuriančios Lietuvos sostinė. Maublère'as apsilanko kasmet rengiamoje nacionalinėje parodoje, „kur ištiesą savaitę supažindinama su bendra šalies veiklos būkle ir ekonomine pažanga“ (Maublère 1926, 140)¹⁰.

Maublère'as apibūdina Lietuvą kaip šalį, uoliai besistengiančią eiti modernėjimo keliu ir jau pasiekusią kai kurių laimėjimų. Knygų autorius atkreipia dėmesį į lietuvių dažnai vartojamą epitetą „modernus“ (*moderne*): „Aš suprantu, kad šis būdvardis daugeliui lietuvių, skirtingai negu man, išreiškia aukščiausią tobulumo laipsnį. Čia svajonė – būti moderniam“ (Maublère, 1931, 122). Nesigilindamas į jam neįprastą būdvardžio vartoseną, autorius pateikia modernumo pavyzdžių, t. y. XX a. trečio ir ketvirto dešimtmečio lietuvių visuomenės pasiekimų, kurie yra darbščios, optimistiškai į ateitį žvelgiančios tautos sutelktų pastangų rezultatas. Kai kuriais aspektais Lietuva pralenkia Prancūziją ir kitas Vakarų Europos šalis, pavyzdžiui, moterims suteikta balsavimo ir renkamumo į seimą teisė (Maublère 1926, 4). Knygų autorius konstatuoja savitą paradoksą: praeitį ir tradicijas gerbiantys lietuviai pasižymi atvirumu kitoms kultūroms, užsienio kalbų mokėjimu: „Visi svečiai daug keliavo. Šitame lietuvių kaime [Maublère'as aprašo kvietinę vakarienę kaime netoli Marijampolės] prisimenama Šveicarija, Italija, Amerika, (...). Minimas Paryžius ir Žyd-

roji pakrantė. Daugiausia kalbama prancūziškai, taip pat angliškai, net vokiškai (...)“ (Ibid., 11–12). Lietuviškas modernumas, būdamas atviras dabarties pasauliui, pirmiausia – Vakarų Europai, neatsisako savo praeities, puoseleja kultūrinį krašto paveldą. Senieji mitai tebėra gyvi, liaudies dainos tebedainuojamos, lietuvių valstiečiai visiškai natūraliai tebesilaiko žemdirbiškų papročių. Maublère'o kelionių pasakojimus galima vadinti nuosekliu įvadu į lietuvišką „skirtingumą“ (*différence*) (Plg. Rajotte 2005, 11).

Pastovus Lietuvos kitioniškumo dėmuo – ilgalaikiai, tolimus laikus siekiantys jos ryšiai su Prancūzija. Gueslainas taikliai pažymi, kad Maublère'as – viena iš asmenybių, „tarsi atkuriančių istorinių ryšių genealogiją“ (Gueslain 2007, 17). Kelionių knygose nužymimi svarbiausi tų ryšių etapai: Napoleono ir Didžiosios armijos žygis, Adomo Mickevičiaus veikla ir Pirmasis pasaulinis karas, kai buvo kovojama su bendru priešu – Vokietija. Politiniai, ekonominiai ir kultūriniai ryšiai buvę jei ne nutraukti, tai bent nuslopę per pirmąjį nepriklausomos Lietuvos penkmetį. Maublère'as, važinėdamas po Lietuvą, aptinka nemažai Napoleono žygio, kitaip tariant, – istorinės atminties, pėdsakų. Istoriniai ryšiai abiem šalims yra dabartinio bendravimo pagrindas. Nepriklausomybę atkūrę lietuviai deklaruoja savo meilę ir draugiškumą Prancūzijai, pabrėžia, kiek iš jos išmoko ir vis dar mokosi. Maublère'as su lietuviais daugiausia bendrauja prancūziškai, konstatuoja prancūzų kalbos studijas universitete ir jos paplitimą mokykloje, prancūzų literatūros pomėgį, net prancūzišką madą Kauno gatvėse. Taigi jo pasakojimas apie Lietuvą neišvengia kelionių literatūrai būdingos strategijos: „kito kultūroje ieškoti savos kultūros atspindžių“

¹⁰ Maublère'as, lygindamas Kauną su Vilniumi, pastarąjį miestą apibūdina žodžiu „netolygus“ (*inégale*): „Senajoje Lietuvos valstybės sostinėje netoli nuo rūmų, kur du kartus buvo apsistojęs Napoleonas, stovi bjaurios lūšnos. Pačiame miesto centre platų bulvarą supa žolių priželę aklagatviai“ (Ibid., 93). Daug uždarytų parduotuvių, merdėjanti prekyba, mažėjantis miesto gyventojų skaičius yra, anot autoriaus palydovo lietuvių, Lenkijos aneksijos pasekmė (Ibid., 94).

(Ibid., 13). Antra vertus, toks Lietuvos palankumas Prancūzijai yra jos skiriamasis bruožas, apie kurį Maucière'as džiugiai praneša savo tėvynainiams.

Išvados

Maucière'o kelionių knygos – ne fikcinė literatūra. Tikroviškas pasakojimas nubrėžia atitinkamą skaitytojų lūkesčių horizontą. Tikimasi pirminio, šviežio įspūdžio, nors suvokiama, kad tarp viešnagės kitoje šalyje ir knygos pasirodymo turėjo praeiti daugiau ar mažiau laiko. Remiantis Paulio Ricoeuro atkuriančios vaizduotės sąvoka (Vaičiulėnaitė-Kašelionienė 2011, 15) galima konstatuoti, kad Maucière'as labai tikslus: atpasakoja pokalbius, susitikimus, pateikia daug faktinių duomenų. Maucière'o kuriamą Lietuvos įvaizdį ir lietuviams skaitytojams žinomą tuometę tikrovę sieja esminis panašumo ryšys. Tikroviškumo įspūdį sustiprina greta tekstų publikuojamos nuotraukos (Kauno, Lietuvos vietovių, gamtos vaizdai, kasdienybės ir švenčių akimirkos, architektūros pamin-

klai, mediniai kryžiai, kunigaikščių portretai, bažnyčių interjerai ir kt.). Jos įvaizdina istorinės ir kultūrinės atminties vietas.

Aptartose kelionių knygose nestinga dėmesio skirtingai, kitokiai tikrovei – egzotikai, arba vietiniam koloritui, nesutampanti su autoriui prancūzui pažįstama realybe. Egzotiškumas, vietinis koloritas reikalauja tam tikros mentalinės laikyenos, jautrumo jos atžvilgiu, jo Maucière'as nevengia pademonstruoti.

Kelionių knygų pasakojimo strategija aiškiai nurodo filijos santykį: lietuviai vertinami labai palankiai, žavimasi jų draugiškumu, svetingumu, vaišingumu, optimizmu ir tėvynės meile. Autoriaus atsivežtas Lietuvos įvaizdis pasitvirtino, jo socialinė vaizduotė pasipildė naujais dėmenimis. Lietuvoje aptiktas dėmesys praeičiai, jos jungtis su modernumu, tradicijų ir papročių gyvybingumas išreiškia originalų autoriaus žvilgsnį ir linksta prie idiokrazijos santykio. Tai, kad Lietuvoje vykstantys spartūs civilizacijos procesai siejami su Prancūzijos įtaka, laikytina ideologijos apraiška.

LITERATŪRA

Buckley, Irena et Palacio, Marie-France de. 2012. *L'Eden lituanien et la Babylone française*. Paris: Classiques Garnier.

Gueslain, Julien. 2001. Entre illusion et aveuglement: la France face à la question lituanienne (1920–1923). *Cahiers lituaniens* 2: Strasbourg, Association Alsace–Lituanie, 11–20.

Gueslain, Julien. 2007. La Lituanie et la culture française pendant la première indépendance (1918–1940). *Cahiers lituaniens* 8: Strasbourg, Association Alsace–Lituanie, 13–20.

Laurent, Thierry. 2011. *Jean Maucière (1887–1951)*. Paris: L'Harmattan.

Maucière, Jean. 1931. *Gens et routes de Lituanie*. Paris: A. Redier, Librairie de la Revue française.

Maucière, Jean. 1926. *Sous le ciel pâle de Lituanie*. Paris: Plon-Nourrit.

Moura, Jean-Jacques. 1998. *L'Europe littéraire et l'ailleurs*. Paris: Presses universitaires de France.

Moura, Jean-Jacques. 1992. *Lire l'exotisme*. Paris: Dunod.

Plasseraud, Yves. 2008. France–Lituanie 1918–2004: sympathies réelles et occasions manquées. *Cahiers lituaniens* 9: Strasbourg, Association Alsace–Lituanie, 7–20.

Rajotte, Pierre. Présentation. *Le voyage et ses récits au XXe siècle*. Sherbrooke: Éditions Nota bene, 5–17.

Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, Nijolė. 2011. *Lietuvos įvaizdis prancūzų literatūroje: vienos barbarybės istorija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

IMAGE OF LITHUANIA IN JEAN MAUCLÈRE'S TRAVEL BOOKS

Genovaitė Dručkutė

S u m m a r y

The French writer and journalist Jean Mauclère (1887–1951), who developed an interest in Lithuania in his youth, visited Lithuania twice, and devoted much of his writing to it. His interest in Lithuania bloomed into books on history and literature, transcripts of folktales, travel books, a number of articles in French media. They received positive critical reception in France at time.

The article discusses the image of Lithuania in Jean Mauclère's travel books *Sous le ciel pâle de Lithuanie* (Paris, Plon-Nourrit, 1926) and *Gens et routes de Lithuanie* (Paris, A. Redier, Librairie de la Revue française, 1931).

As the narrator travels through Lithuania, he meets politicians, public figures, writers, artists and so-called common people. He discusses the economic (industry, agriculture) and cultural (education, literature, art) developments in Lithuania, reflects on Lithuania's landscape, the physical type of its resident, and the features of the Lithuanian language.

The narrator notes the regional differences; he not only focuses on the nation at large, but also considers national minorities. The narrative on Lithuania, which at the time was undergoing the process of modernization, captures the images of the past, legends, the continuous relationship between past and present. The narrator offers an absorbing parallel between the two most important Lithuanian cities of Kaunas and Vilnius.

The narrator of travel books, an educated writer and journalist, representative of Western Europe, reflects on Lithuania in a favourable and optimistic manner. He emphasizes the European character of Lithuania, its modernity, dwells on its exotic nature. The narrator suggests that the latter feature defines Lithuania's authenticity among other Western European states.

The analysis of the image of Lithuania in Mauclère's travel books draws on the premises of comparativist imagology (Yves Clavaron, Jean-Marc Moura, Daniel Henry Pageux, Pierre Rajotte etc.).

Gauta 2015-11-02

Priimta publikuoti: 2015-11-17

Autorės adresas:

Vilniaus universiteto

Romanų filologijos katedra

Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius

El. paštas: pranckatedra@flf.vu.lt